

Крючко Л. С.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Kryuchko L. S.
PhD in Economics
Associate Professor, Associate Professor, Department of Marketing
Dnipro State Agrarian and Economic University

МЕТОДОЛОГІЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ТА КООПЕРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. Характерною рисою економічного розвитку нині є те, що сільське господарство, яке виробляє продовольство та сировину, дедалі тісніше пов'язується з різними галузями промисловості, сферою реалізації продукції. Роль його зростає в процесі інтеграції, посилення взаємозв'язку галузей та підприємств, появи нових видів економічних зв'язків, зміни їхнього змісту. Стаття присвячена дослідженню теоретичних проблем та розробленню практичних рекомендацій, взаємопов'язаних з розвитком інтеграції та кооперації в сільському господарстві. Досліджено методологію інтеграційної та коопераційної взаємодії у сільському господарстві. Визначено специфіку процесів інтеграції та кооперації в сільському господарстві. Проаналізовано основні заходи щодо розвитку процесів інтеграції та кооперації в сільському господарстві.

Ключові слова: інтеграція, кооперація, взаємозв'язок, сільське господарство, процеси, фактори, види, виробництво сільськогосподарської продукції.

Вступ та постановка проблеми. Сільське господарство є головним джерелом постачання на внутрішній ринок України якісних продуктів харчування, отже, стає актуальним пошук ефективних шляхів розвитку сільськогосподарських підприємств для забезпечення продовольчої безпеки країни. Ефективне виробництво є можливим лише на основі введення передових наукоємних технологій як у виробництво сільськогосподарської сировини, так і в процес перероблення, транспортуванні, зберіганні та збуту. Діяльність виробничих та переробних підприємств при цьому може бути забезпечена за рахунок кооперації підприємств-партнерів у вищій її формі, а саме інтеграції сільськогосподарського та промислового виробництва.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що на перший план виходить розвиток інтеграційної та коопераційної взаємодії різноманітних суб'єктів у сфері сільськогосподарського виробництва. При цьому участь в інтеграційних процесах розглядається їх учасниками як шлях до підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку та отримання синергетичного ефекту внаслідок економії ресурсів, оптимізації масштабів виробництва та господарських зв'язків, впровадження технологічних та продуктових інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем методології інтеграційної та коопераційної взаємодії в сільському господарстві присвячені праці В.В. Зіновчука, О.В. Крисального, М.І. Кісіля, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, О.В. Манжури, Л.О. Мармуль, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, Г.В. Савицької, В.В. Юрчишина та інших вчених. Проте значна частина питань, пов'язаних з розвитком кооперації та інтеграції, вимагає подальшого дослідження.

Метою роботи є з'ясування тенденцій та перспектив розвитку методології інтеграційної та коопераційної взаємодії в сільському господарстві України.

Результати дослідження. Відсторонення сільськогосподарських товаровиробників від впливу на ринкові процеси в Україні, позбавлення їх прав бути реальним

суб'єктом у системі ринкових відносин можуть призвести до виникнення загрози економічній незалежності держави. Від ситуації, яка склалася в сільському господарстві, недоліків у розвитку інтеграційних відносин потерпають насамперед самі споживачі, оскільки прибуток, утворений в позавиробничій сфері, використовується посередницьким бізнесом, тому не може бути інвестований у сільськогосподарське виробництво, що дало б змогу товаровиробникам значно розширити виробництво продовольчої продукції, знизити реалізаційні ціни. Тому розвиток альтернативної структури обслуговування сільського господарства на кооперативних засадах сприятиме встановленню ринкової рівноваги та розвитку конкуренції в інтересах економічного захисту сільського господарства, отже, в інтересах держави. Розвиток і взаємодія кооперації та інтеграції у сільському господарстві є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи та одним зі шляхів комплексного розвитку сільських територій [6, с. 8].

Процес укрупнення сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі як інтеграції, так і кооперації. Терміни «інтеграція» та «кооперація» наближені за змістом, оскільки є процесом об'єднання або зближення різноманітних елементів у єдине ціле. При цьому під кооперацією розуміються виробничі зв'язки підприємств суміжних галузей для спільного виробництва кінцевого продукту. Залежно від принципів організації та функціонування прийнято виділяти такі види кооперації, як галузева й територіальна [11, с. 64].

Сьогодні можливим є потрійне трактування терміна «кооперація»:

- 1) форма організації праці, яка забезпечує узгодженість спільних дій працівників у процесі виробництва;
- 2) особлива форма організації виробництва, що є добровільним об'єднанням учасників для досягнення спільних господарських цілей;
- 3) форма тривалих економічних зв'язків між спеціалізованими підприємствами під час збереження господарської та юридичної незалежності.

Зазначений третій підхід до поняття кооперації в економічній літературі часто характеризується терміном «інтеграція». За всієї близькості цих економічних категорій наявні відмінності, а саме інтеграція, як правило, передбачає злиття її складових елементів. У цьому контексті інтеграцію можна розглядати як організаційну форму концентрації. Також інтеграція є основою для поглиблення спеціалізації. Інтеграція, на відміну від кооперації, покликана забезпечувати не лише зближення суб'єктів господарювання з метою розв'язання нагальних соціально-економічних питань, але й створення економічно залежного об'єднання зі взаємовигідними та стабільними зв'язками між усіма його учасниками. Слід зазначити, що інтеграційні структури задовольняють інтереси всіх членів такого об'єднання та є гарантом їх захисту у формуванні зовнішніх зв'язків.

Інтеграція в загальному розумінні означає процес об'єднання зусиль різних підсистем для досягнення цілей організації чи внесення будь-яких окремих частин в єдине ціле визначеної системи. Економічна інтеграція характеризується формуванням глибоких та стійких коопераційних зв'язків між підприємствами та галузями.

На стику XIX–XX століть сільське господарство значно відставало від промисловості. Однак почався його інтенсивний розвиток, збільшувалася спеціалізація в рослинництві та тваринництві, спостерігався процес диференціації виробництва в сільському господарстві на окремі підгалузі та види виробництва [2, с. 142].

Інтеграція в сільському господарстві започаткована під час другої промислової революції. Саме вона дала поштовх інтегруванню сільського господарства, що виявилось в таких процесах: екстенсивні методи розвитку, що вимагають додаткової робочої сили, були замінені інтенсивними із застосуванням техніки, яка вимагає меншої кількості робочої сили; на зміну механізації деяких трудових процесів прийшла комплексна механізація та автоматизація; всі фази кругообігу в сільському господарстві та інфраструктурі (виробництво, транспорт, зв'язок, торгівля, енергетичне та водне господарство тощо) функціонують ритмічно; наука стала органічною частиною виробництва, продуктивною силою [4, с. 4].

Кооперативи нового покоління створюються на основі інтеграції всіх ланок виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з метою випуску та реалізації безпосередньо споживачам готових до споживання продуктів харчування. Це дає змогу товаровиробникам об'єднуватись на основі контрактів або кооперативних форм взаємодії та контролювати отримання своєї частки доходів від продажу кінцевих продовольчих товарів і витрат на придбання необхідних ресурсів для їх роботи [9, с. 303].

Кооперативні процеси у сільському господарстві мають характер горизонтальної, вертикальної та виробничої інтеграції (рис. 1).

В рамках поглиблення інтеграції України в ЄС та світовий економічний простір питання кооперації в сільському господарстві постало з усією гостротою. Адже в ЄС громадські організації є досить потужними та мають реальний вплив на формування аграрної політики. З'ясування

будь-яких аспектів у розрізі цієї проблематики неможливе без урахування специфіки кооперації в сільському господарстві. Перш за все особливості цих процесів зумовлені специфікою сільського господарства як такого, що є системоутворюючим для сільського господарства. Загалом специфіку кооперації в цій сфері визначає сукупність факторів, які умовно можна поділити на дві групи (табл. 1).

Одні з них з плином часу не втрачають свого впливу, є відносно сталими. До цієї групи переважно належать ті фактори, що безпосередньо пов'язані із сільським господарством. Інші з часом втрачають свою вагу або ж, навпаки, набувають більшого значення, є більш змінними. Такий розподіл є умовним, адже зазначені фактори є взаємозалежними та взаємообумовлюючими. Отже, особливість розвитку процесів кооперації в аграрному секторі обумовлена низкою факторів, які можна доповнити особливостями функціонування вітчизняного агропромислового комплексу [1; 12, с. 77].

Сьогодні у світі існують чотири основні види кооперативів, а саме виробничі, обслуговуючі, кредитні та споживчі (рис. 2).

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» залежно від виду діяльності сільськогосподарський обслуговуючий кооператив поділяються на:

- переробні (кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодоягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів та напівфабрикатів з льону, конопель, лісо- та пиломатеріалів тощо);
- заготівельно-збутові (кооперативи, які здійснюють заготівлю, зберігання, перепродаж, обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо);
- постачальницькі (кооперативи, які створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини й матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам);
- сервісні (кооперативи, які здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновлювальні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин та племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з ведення бухгалтерського обліку, аудиту тощо) [10].

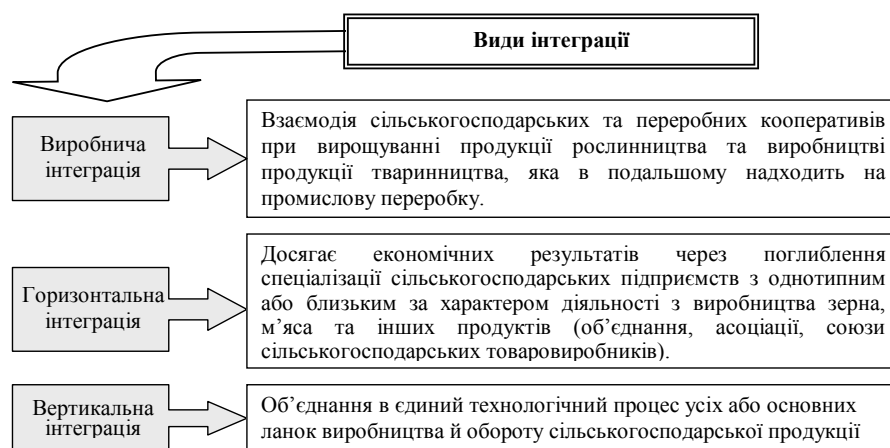

Рис. 1. Характеристика горизонтальної, вертикальної та виробничої інтеграції

Джерело: сформовано автором на основі джерела [7]

Діяльність будь-якого підприємства визначається його місією, яка базується на певних принципах. В.В. Зіновчук зазначає, що діяльність сільськогосподарських кооперативів базується на трьох основних принципах:

– отримання вигод тими, хто користується кооперативом, через розподіл чистого доходу пропорційно роботі, виконаній кожним членом кооперативу, через кооператив, обслуговування за собівартістю;

– володіння кооперативом тими, хто користується його послугами;

– здійснення контролю за кооперативом тими, хто користується його послугами [3, с. 109].

Вітчизняний досвід в умовах здійснюваних реформ свідчить про велику різноманітність кооперативних та інтеграційних форм. Основною організаційно-правовою формою кооперативу та інтеграції в агропромисловому виробництві є об'єднання, що виступають у формі інтеграції, а саме асоціацій, агрохолдингів, агроконсорціумів, агроконцернів.

Мотиваційним механізмом формування інтегрованої кооперативної структури є збільшення прибутку членів-власників через зменшення трансакційних втрат внаслідок орієнтації сукупних ресурсів на забезпечення необхідного рівня видатків, необхідних для ринкової адаптації та формування й закріплення конкурентних переваг. Основними інструментами зазначених заходів є маркетингові дослідження, бізнес-консалтинг, страхування, реструкту-

ризація постачальницько-збутових каналів, інвестування у суміжні галузі та новітні технології, фінансування власних досліджень [7, с. 22].

Широкий розвиток інтеграції та кооперації в сільському господарстві України стримується цілим комплексом чинників. До таких чинників, які негативно позначаються на ефективності функціонування наявних агропромислових об'єднань, належать політична й економічна нестабільність у суспільстві; недостатньо законодавче закріплені механізми державного регулювання аграрної економіки; низький рівень виконання законодавчих актів; недоліки макро- і мікроекономічного характеру (диспаритет цін, податкова, фінансово-кредитна політика тощо); високий рівень криміналізації економіки; недосконалість методів управління; недолік кваліфікованих управлінських кадрів і слабка мотивація до підвищення результативності господарювання; відсутність цілеспрямованості державної політики в аграрному секторі економіки та його підтримки; низький рівень доходів населення, безробіття, істотна відмінність у доходах різних груп населення та ціла низка інших [8, с. 35].

Процес розвитку кооперованих та інтегрованих процесів повинен базуватися на принципах добровільності, цілеспрямованості, збалансованості інтересів господарюючих суб'єктів на основі вдосконалення виробничо-економічних взаємовідносин, еволюційності, комплексності тощо. При цьому організаційно-економічний механізм

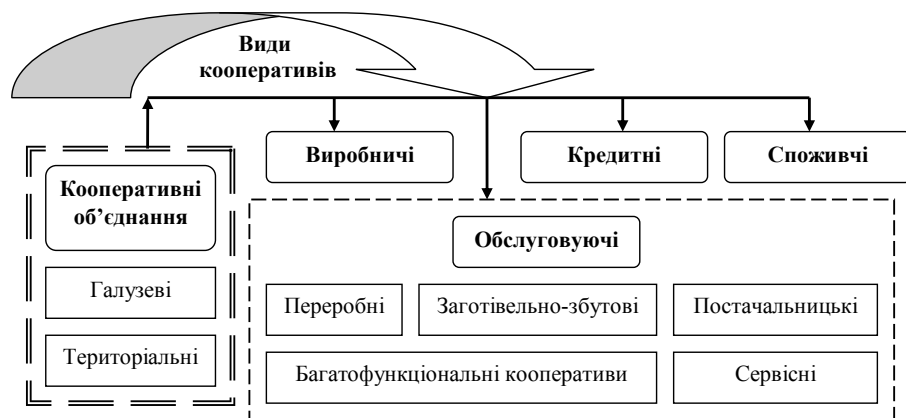

Рис. 2. Види кооперативів

Джерело: сформовано автором на основі [5]

кооперації та інтеграції сільськогосподарських підприємств, переробних, обслуговуючих, торгових підприємств, організацій та інших формувань повинен включати такі положення, як обґрунтування доцільності створення формувань та їх організаційної побудови, структура управління, формування основних та оборотних засобів, принципи взаємостосунків під час розподілу прибутку між учасниками-засновниками формувань, пакет засновницьких та нормативних документів тощо.

За сучасної економічної ситуації в аграрному секторі країни з метою стабілізації та розвитку

Таблиця 1

Фактори, що визначають специфіку кооперації в сільському господарстві

Основні фактори	Фактори, що обумовлюють особливості кооперації у сільському господарстві
<ul style="list-style-type: none"> – Рівень розвитку продуктивних сил; – стан аграрних відносин, що пов'язані з використанням землі як всезагального, специфічного та вільно невідтворюваного засобу виробництва; – наявність диференціальної ренти та сезонний характер виробництва; – необхідність врахування законів живої природи; – сільське господарство є постачальником сировини практично для всіх галузей виробництва; – суттєва частина доходу, що створюється в сільському господарстві, розподіляється та реалізується в інших галузях; – горизонтальна кооперація сільського господарства порівняно з вертикальною має більш вузькі межі, що пов'язане з наявними об'єктивними межами концентрації землі та праці в рамках одного підприємства; – глибина державного регулювання. 	<ul style="list-style-type: none"> – Хаотичний характер аграрних реформ останніх років; – розвиток процесів кооперації в умовах перехідної економіки; – запізніле порівняно з розвиненими країнами формування кооперативної системи, що ставить вітчизняних кооператорів у більш жорсткі умови виживання; – посилення конкурентної боротьби з боку агробізнесу, що своїм наслідком має суттєве посилення в кооперативах економічної складової; – слабка соціальна база кооперації; – паралельна розбудова державних інституцій нашої молодой держави, що поки що вчиться «працювати» в умовах ринку, також часом стає на заваді.

сільського господарства доцільно й надалі вживати широкий комплекс організаційно-економічних заходів щодо створення кооперативних та інтеграційних процесів.

Окремі аспекти діяльності сільськогосподарських товаровиробників пов'язані з різними формами кооперування та інтегрування, які можуть переплітатися між собою. Відомим прикладом є агропромислова інтеграція як історична синтезована форма поєднання сільського господарства та промисловості в рамках АПК (сукупність сільського господарства та органічно пов'язаних з ним інших галузей економіки, функціонуючих як єдине ціле).

Висновки. Враховуючи все вищенаведене, зауважимо, що інтеграція є невід'ємною рисою кооперативів нового покоління на основі синтезу взаємодії діяльності сільськогосподарських виробників сировини, агросервісних та переробних підприємств, а також торговельних суб'єктів господарювання з метою впровадження іннова-

ційних технологій та економії транзакційних витрат учасників об'єднання.

Дослідження процесів сільськогосподарської кооперації показало, що створення сільськогосподарських виробничих кооперативів стримується через низку обставин. До таких причин можна віднести:

- незначна підтримка сільськогосподарських кооперативів з боку держави;
- недосконалість законодавчої бази в галузі сільськогосподарської кооперації;
- відсутності знань в більшості працівників сільського господарства про сутність та принципи кооперативного руху.

Отже, для розвитку методології інтеграційної та кооперативної взаємодії в сільському господарстві України необхідно переймати досвід країн з розвиненою ринковою економікою в організації сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел:

1. Бородин Е.В., Прокопа И.М. Какая модель агросектора нужна Украине? Зеркало недели. Украина. 2012. № 18. URL: <http://gazeta.zn.ua>.
2. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навчальний посібник. Київ: Знання, 2004. 654 с.
3. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. Київ: Логос, 1996. 224 с.
4. Макаренко П.М. Інтеграція як фактор підвищення економічної ефективності сільського господарства. Вісник Полтавської державної академії. URL: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3.../350_Content.pdf.
5. Малік М.Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки. Економіка АПК. 2010. № 12. С. 103–108.
6. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 3–14.
7. Манжура О.В. Інтеграційні процеси у сільськогосподарській кооперації України. Вісник Донецького державного університету управління. 2014. № 1 (67). С. 21–24.
8. Мармуль Л.О. Розвиток інтеграції та кооперації в аграрному секторі економіки України. Актуальні проблеми розвитку кооперації в ринкових умовах. Херсон: Айлант, 2007. С. 32–38.
9. Паска І.М. Організаційно-економічні передумови функціонування кооперативно-інтеграційних формувань в АПК: світовий досвід та українські реалії. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1 (18). С. 301–306.
10. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1086.488.7&nobreak=1>.
11. Слепнева Л.Р., Новаковская О.А. Интеграционные процессы в агропромышленном комплексе России в современных условиях. Улан-Удэ: ВСГТУ, 2006. 130 с.
12. Статівка Н.В. Продуктивність аграрного сектора економіки України: важелі державного впливу: монографія. Харків: Магістр, 2010. 300 с.

МЕТОДОЛОГИЯ ИНТЕГРАЦИОННОГО И КООПЕРАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Аннотация. Характерной чертой экономического развития сейчас является то, что сельское хозяйство, производящее продовольствие и сырье, все теснее связывается с различными отраслями промышленности, сферы реализации продукции. Роль его возрастает в процессе интеграции, усиления взаимосвязи отраслей и предприятий, появления новых видов экономических связей, изменения их содержания. Статья посвящена исследованию теоретических проблем и разработке практических рекомендаций, взаимосвязанных с развитием интеграции и кооперации в сельском хозяйстве. Исследована методология интеграционного и кооперационного взаимодействия в сельском хозяйстве. Определена специфика процессов интеграции и кооперации в сельском хозяйстве. Проанализированы основные мероприятия по развитию процессов интеграции и кооперации в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: интеграция, кооперация, взаимосвязь, сельское хозяйство, процессы, факторы, виды, производство сельскохозяйственной продукции.

METHODOLOGY OF INTEGRATION AND COOPERATIVE INTERACTION IN AGRICULTURAL HOUSEHOLDS

Summary. The characteristic feature of economic development now is that agriculture, which produces food and raw materials, is increasingly linked to various industries, the sphere of product sales. Its role is increasing in the process of integration, strengthening the interconnection of industries and enterprises, the emergence of new types of economic ties, changes in their content. The article is devoted to the study of theoretical problems and the development of practical recommendations that are interrelated with the development of integration and cooperation in agriculture. The methodology of integration and cooperative interaction in agriculture is explored. The specifics of integration and cooperation processes in agriculture are determined. The main measures concerning the development of integration and cooperation in agriculture have been analyzed.

Key words: integration, cooperation, interconnection, agriculture, processes, factors, types, production of agricultural products.